

Mevlâna Celâleddin-i Rûmî'nin Sandukası Üzerinde Bulunan Müzeyyen Ahşap Parçalar Üzerine Bir Değerlendirme^o

Ali Fuat Baysal

Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi Güzel Sanatlar ve Mimarlık Fakültesi, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü, Konya Türkiye
<https://orcid.org/0000-0002-8616-8781>, Email: afbaysal@gmail.com

Özgenur ŞEKER

Arş. Gör., Necmettin Erbakan Üniversitesi Güzel Sanatlar ve Mimarlık Fakültesi, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü, Konya/Türkiye
<https://orcid.org/0000-0002-2758-1517>, Email: ozgenur42@hotmail.com

Makale Bilgileri

ÖZ

Makale Geçmişi

Geliş: 10/11/2022

Kabul: 30/11/2022

Yayın: 30/12/2022

Anahtar Kelimeler:

Kalemişi, Tezyinât,
Mevlânâ Celaleddin-
i Rûmî, Ahşap,
Keten

Tarihi eserlerimiz bir hatıra olarak bugün müzelerimizde değerlendirilmektedir. Oysa müzeler dışında o kadar çok değerimiz var ki bunların pek çoğu atıl vaziyette bırakılmaları sebebiyle zarar görmüş veya kaybolmuştur. Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin mermer sandukası üzerinde kapak olarak kullanılan müzeyyen ahşap parçalar bu değerlerimizden biridir. Geçmiş hakkında herhangi bir bilgi bulamadığımız ahşap parçaları 15. yüzyıl kalemişi tezyinâtı özelliklerini barındırmaktadır. beş parça halinde kapak yapılan bu müzeyyen ahşap eserlerin Türbeye ait olup olmadığı bilinmediği gibi, türbeye ait ise nerede kullanıldığı veya ne zaman buraya geldiği meçhuldür. Ancak yaptığımız araştırmalar neticesinde muhtemelen II. Bayezid Devri'nde gerçekleştirilen kapsamlı onarımdan sonrasında Dergâhın bir biriminde kullanılmakta iken, daha sonraki yıllarda yerinden söküldüğü ancak hurdaya atmak yerine mermer sanduka üzerinde değerlendirildiği sonucuna ulaşmaktayız. Söz konusu ahşap parçaların tezyinâtını detaylı şekilde incelediğimiz zaman türbenin kubbe, filayak ve duvar yüzeylerini bezeyen kalemişi tasarımları ile aynı üsluba sahip olduklarını görebiliyoruz. Ahşap yüzeylerindeki nakışlar motif, renk ve tasarım yönünden XV. yüzyıl üslubunu yansıttığı açıkça görülmektedir. Günümüzde mermer sandukanın üzerinde ahşap sandukanın bulunması ve üzeri pûşide ile kaplı olmasından dolayı bahse konu müzeyyen ahşap parçaları görmek mümkün değildir. Ancak sanduka üzerindeki pûşidenin kaldırılması ile görebilmek mümkündür. Bir dönem Dergâhın önemli bir parçası olarak değer gördüğünü düşündüğümüz ahşap parçalar, bugün gözlerden uzak bir şekilde kullanılmaktadır. Bildirimizin içeriği, bu müzeyyen ahşap parçaların, desen, motif, renk ve kompozisyon açısından değerlendirilerek dönem tezyinâtı ile birlikte analizlerinin yapılmasından müteşekkildir.

An Evaluation on the Ornate Wooden Pieces Found on the Sarcophagus of Mevlana Celaleddin-i Rûmî

Article Info

ABSTRACT

Article History

Received: 10/11/2022

Accepted: 30/11/2022

Published: 30/12/2022

Keywords:

Handwork,
Ornament, Mevlânâ
Celaleddin-i Rûmî
Wood Linen

Our historical artifacts are evaluated in our museums today as a souvenir. However, we have so many values apart from museums that many of them have been damaged or lost due to being left idle. The ornamental wooden pieces used as a cover on the marble sarcophagus of Mevlana Celaleddin-i Rûmî are one of these values. The wooden pieces, of which we can not find any information about the past, contain the features of 15th century hand-drawn ornaments. It is not known whether these ornamental wooden artifacts, which are covered in 5 pieces, belong to the tomb, and if they belong to the tomb, it is unknown where they were used or when they came here. However, as a result of our research, probably II. We come to the conclusion that while it was used in a unit of the Dervish Lodge after the extensive repair in the Bayezid Period, it was dismantled in the following years, but instead of being scrapped, it was used on a marble sarcophagus. When we examine the decoration of the wooden pieces in question in detail, we can see that they have the same style as the hand-drawn designs that adorn the dome, filament and wall surfaces of the tomb. Embroidery on wooden surfaces is XV. in terms of motif, color and design. It is clearly seen that it reflects the style of the century. Today, it is not possible to see the ornamented wooden pieces in question, since there is a wooden sarcophagus on the marble sarcophagus and it is covered with pushida. However, it is possible to see it by removing the pushida on the sarcophagus. Wooden pieces, which we thought were valuable as an important part of the Lodge, are used in a secluded way today. The content of our notice consists of analyzing these decorated wooden pieces in terms of pattern, motif, color and composition, together with the period decoration.

Atıf/Citation:

Baysal A.F., Şeker Ö. (2022). Mevlâna Celâleddin-i Rûmî'nin Sandukası Üzerinde Bulunan Müzeyyen Ahşap Parçalar Üzerine Bir Değerlendirme, Nigarhane Dergisi, 2, 1-7.
"This article is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) (CC BY-NC 4.0)"

^o 7.Uluslararası Dini Araştırmalar ve İnsan Sempozyumu'nda bildiri olarak sunulmuş olup, genişletilerek makaleye dönüştürülmüştür.

GİRİŞ

Türk kültüründe saygı sadedinde cenaze için türbe yapımına özel bir önemin atfedildiği malumdur. Vefat eden şahsiyetin kutsiyeti nispetinde farklı tip ve ölçülerde abidevi mezarlar inşa edilmiştir. İslam düşünce tarihinde önemli bir isim olan Mevlânâ Celaleddin Rûmi için de vefatının ardından Konya'da devrin mimari ve tezyînî özelliklerini ihtiva eden abidevi bir mezar yapısı inşa edildiği bilinmektedir.

YÖNTEM (METHOD)

Alâeddin Keykubad'ın, Sultânü'l-Ulemâ Bahâeddin Veled'i Karaman'dan Konya'ya davet etmesi sonucunda Bahâeddin Veled, Sultanın davetini kabul etmiş ve 1228 yılı Mayıs ayında ailesi ve dostları ile Konya'ya gelmiştir. Aileye ikamet için Selçuklu Sarayının Gül Bahçesi olan ve şehrin surları dışında kalan bahçe tahsis edilmiştir. Bu tarihten itibaren bölgede mimari oluşumlar başlamış ve bugün Mevlânâ Dergâhı olarak bilinen külliye'nin ilk temelleri atılmıştır.

Sultânü'l-Ulemâ 12 Ocak 1231 yılında Konya'da vefat edince söz konusu alana defnolunmuş,¹ 1273 yılında vefat eden Mevlânâ Hazretleri de babası Bahâeddin Veled'in kabrinin bulunduğu bahçeye defnedilmiştir.

Mevlana Celâleddin Rûmî'nin vefatının ardından kabri üzerine Muînüddin Süleyman Pervâne, eşi Gürcü Hatun ve Alâmeddin Kayser'in katkılarıyla bir türbe yaptırılmıştır. 1274 yılında tamamlanan ve yaklaşık 133.000 dirheme mal olan türbenin mimarı Tebrizli Mimar Bedreddin'dir². Bedreddin XII. yy.'ın ikinci yarısında Moğolların saray mimarlığını da yapan önemli bir mimardır³.

Bu dönemde bir türbenin inşaa edildiği bilinmekle birlikte, türbenin keyfiyeti konusunda bazı tereddütler bulunmaktadır. Bunun nedeni de bugünkü dilimli yeşil türbe yapısının Karamanoğulları Dönemi'nde yapıldığına dair bazı bilgilerin bulunmasıdır. Çalışmamızın esasını teşkil eden, dolayısıyla bizce önemli olan husus Türbenin hangi döneme ait olduğu konusundan ziyade iç mekânda yer alan kalemîşi tezyînâtı ve özelliğidir. Mevcut türbe yapısının iç mekân tezyînâtı tamamen II. Bayezid devri'nin özelliklerini yansıtmaktadır. Bugüne kadar çok fazla tahribata uğramadan bizlere ulaşan bu nakışların tarihlendirilmesinde güney duvar yüzeyinde bulunan kitabe önemli rol oynamaktadır. Kitabede nakışların II. Bayezid Devri'nde uygulandığı belirtilmektedir. Böylece Türbe iç mekânının II. Bayezid Devri onarımında ciddi bir tamirat geçirdiği ve ana iskelet sabit kalmakla birlikte iç mekân yüzeylerinin tamamen yenilediği anlaşılmaktadır⁴.

II. Bayezid döneminden günümüze ulaşan ve tezyînâtı deforme olmayan Bursa Muradiye Türbeleri başta olmak üzere Nevşehir Hacıbektaş Veli Türbesinin, Ankara Hacı Bayram Veli Türbesinin kalemîşleri gerek tasarımlarındaki gerekse motiflerin anatomik yapılarındaki üslub benzerliğini Mevlana Türbesi'nde aynı şekilde görebiliyoruz (Şekil 1).

¹ Naci Bakırcı, Konya Mevlâna Dergâhı, *İSTEM Dergisi*, Konya 2007, s. 193. Hasan Özönder, *Mevlâna Külliyesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya 1979, s.25.

² Haluk Karamağaralı, "Mevlâna'nın Türbesi", *Türk Etnografya Dergisi* 7/8, İstanbul 1966, s.38; Şahabettin Uzluç, "Türk Mimarisinde Mevlâna Türbesi ve Onun Mimari Değeri", *Konya Halkevi Kültür Dergisi- Mevlâna Özel Sayısı*, Konya 1943, s.145; Zeki Sönmez, *Başlangıcından 16. Yüzyıla Kadar Anadolu Türk-İslam Mimarisinde Sanatçılar*, Ankara 1995, s.457.

³ Rasim Efendi, "Azerbaycan-Türkiye: Mimarlık, Ressamlık ve Sanatkârlık İlişkileri", *Erdem*, AKM, Cilt: 19, S. 28, Ankara 1999, s.136.

⁴ Ali Fuat Baysal, *Kubbe-i Hadrâ Kalemîşi Tezyînâtı ve Onarımı*, Konya 2020; Hasan Özönder, "Mevlâna Türbe ve Külliyesinin Tamir ve İlaveler Kronolojisi", *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi* 2, Konya 1987, s.18; Ali Fuat Baysal, A. Zehra Sayın, "Restorasyon Sonrası Kubbe-i Hadrâ Kalem İşleri Üzerine Bir Değerlendirme", *İSTEM Dergisi*, S. 33, Konya 2019, s.41; Haluk Karamağaralı, "Mevlâna'nın Türbesi", *Türk Etnografya Dergisi* 7/8, İstanbul 1966, s. 42; Yılmaz Önge, "Konya Mevlânâ Dergâhında Yapılan Son Onarımlar Hakkında Bazı Düşünceler", *VII. Vakıf Haftası Bildirileri* (5-7 Aralık 1989), Ankara 1990, s.321.

Şekil 1 Mevlana Celâleddin-i Rûmî Türbesi, Bursa Cem Sultan Türbesi, Hacıbektaş Veli Türbesi Kalemîşi Örnekleri

Türbe tezyînâtının bu şekilde kompoze edilmesinin yanında çalışmamıza esas konu olan, Hz. Mevlana Celâleddin Rûmî'nin sandukası üzerine sonradan yerleştirilmiş beş ahşap parçadan müzeyyen dört adet ahşap parçanın tezyînât bağlamında değerlendirilmesidir. Asıl kullanım yerlerinin neresi olduğu konusu müphem olmakla birlikte, parçaların bu birime nereden intikal ettiği de bilinmemektedir. Dolayısıyla parçalar hakkında hüküm vermek oldukça zordur. Ancak bu ahşap parçaların yüzeyleri türbe dâhilinde gördüğümüz tezyînî örnekleri bünyesinde barındırmaktadır. Öyle ki, türbe duvar ve filayak yüzeylerinde görmüş olduğumuz nakışların benzer örnekleri renk ve üslup bakımından ahşap parçaların yüzeylerini tezyîn etmektedir. Kompozisyonda yer alan rûmî motifleri incelediğimizde motifler anatomik anlamda devrinin özellikleri aynen yansıtmaktadır. Buradan edindiğimiz intibalardan bu ahşap parçaların dergâh dâhilinde bulunduğu ancak geçmiş dönemlerde gerçekleştirilen bir takım tamirat ve tadilat esnasında hurdaya çıkarıldığı ve bu süreçte ihtiyaca binaen burada kullanılmış olmasıdır. Her bir parçanın tezyînâtı devrin üslubunu yansıtmış olsa da genelde bir bütünlük arz etmemektedir. Hatta parçalardan birinin üzerine ateşle temas etme neticesinde yanık izinin bulunması, bir diğer parçanın bez üzerine kalemîşi tezyînâtının uygulanmış olması parçaların farklı birimlerden tedarik edilerek kullanılmış olduğunu göstermektedir (Şekil 2).

Şekil 2 Mevlana Celâleddin-i Rûmî'nin mermer sandukası ve müzeyyen ahşap kapakları.

BULGULAR

Tezyînât ve teknik

Yukarıda değindiğimiz gibi ahşap parçaların tezyînâtı üslup olarak birlik gösterebilirler de kompozisyon açısından ve teknik olarak farklılıklar arz etmektedir. Ahşap parçalardan üç tanesi ahşap üzerine doğrudan kalemîşi uygulanmışken, bir ahşap parçanın yüzeyinde keten benzeri bir bez yapıştırılmış ve bez üzeri kalemîşi tekniği uygulanmıştır.

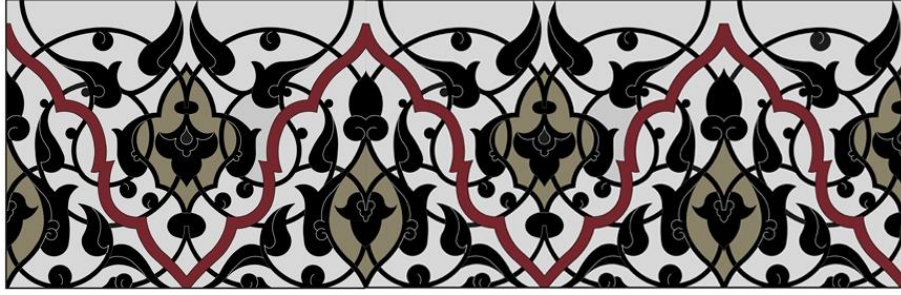
1 no'lu Müzeyyen Ahşap Parça

Beyaz zemin üzerine negatif üslupta siyah renkli rûmî motiflerle müzeyyendir. Pafta araları kırmızı renkli dendanlarla ayrılmış olmakla birlikte, rûmîlerin oluşturduğu kapalı formların iç kısımları oksit sarı renkle doldurulmuştur. Rûmîlerin iç bünyeleri beyaz renk ile ince tahrir çekilerek belirtilmiştir.

47 x 177 cm. ölçülerindeki bu parçanın tasarımında kullanılan renkler, beyaz, siyah, kırmızı ve oksit sarı renklerden oluşmaktadır (Şekil 3), (Çizim 1).

Şekil 3 Mevlana Celaleddin-i Rûmî'nin mermer sandukası üzerinde yer alan 1 no'lu müzeyyen ahşap kapak.

Çizim 1. Mevlana Celaleddin-i Rûmî'nin mermer sandukası üzerinde yer alan 1 no'lu müzeyyen ahşap kapak.

2 no'lu parça:

Bu parça üzerinde kırmızı ve turkuaz zeminler dikkat çekmektedir. Tasarımda renkler dendanlı bir çizgi ile ayrılmış olmasına karşın desen bir bütün olarak devam etmektedir. Bu parçanın kompozisyonunda rûmî ve hatâî motifleri kullanılmıştır. Rûmî motifler bir önceki parçada gördüğümüz oksit sarı ile hatâî motifleri beyaz renk ile renklendirilmiştir. Rûmî motiflerin iç bünyeleri işlenmiş, hatâî motifleri ise dilimli biçimdedir. 42 x 177 cm. ölçülerindeki bu parçanın kompozisyonunda yer alan rûmî motifler ve hatâî motiflerinde devrin özgün üslubunu yansıtan farklı biçimler görülmektedir (Şekil 4) , (Çizim 2).

Şekil 4 Mevlana Celaleddin-i Rûmî'nin mermer sandukası üzerinde yer alan 2 no'lu müzeyyen ahşap kapak.

Çizim 2. Mevlana Celaleddin-i Rûmî'nin mermer sandukası üzerinde yer alan 2 no'lu müzeyyen ahşap kapak.

3 no'lu parça:

Ahşap parçalar içerisinde en detaylı olan bu parçanın tasarımında rûmî, hatâî ve düğüm motifleri birlikte kullanılmıştır. 2 no'lu parçanın renkleri bu parçada da görülmektedir. Zemin renkleri aynı şekilde turkuaz ve kırmızı, her iki rengin ayırımında düğümlü ve dendanlı bir ayırma kullanılmıştır. Rûmî ve hatâî motiflerinde benzerlik olsa da her iki motifin renklendirilmesinde kademeli renklendirme tekniği uygulanmıştır. Rûmî motiflerde bordo, yeşil ve oksit sarı, hatâî motiflerinde bordo, kırmızı ve beyaz renkler, düğümlerde ise siyah, beyaz renkler tercih edilmiştir. II. Bayezid Devri üslubunu birebir yansıtan bu müzeyyen ahşap parça 46 x 166 cm. ölçüsündedir (Şekil 5), (Çizim 3).

Şekil 5 Mevlana Celaleddin-i Rûmî'nin mermer sandukası üzerinde yer alan 3 no'lu müzeyyen ahşap kapak.

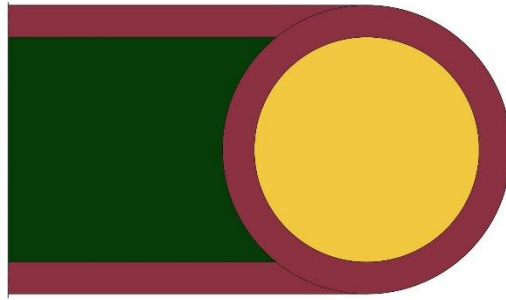
Çizim 3. Mevlana Celaleddin-i Rûmî'nin mermer sandukası üzerinde yer alan 3 no'lu müzeyyen ahşap kapak.

4 no'lu parça:

Tezyîn edilmiş son ahşap parça, incelediğimiz parçalar içerisinde gerek motif, gerekse teknik açısından farklılık göstermektedir. Ahşap yüzeyin büyük kısmı deforme olmasından dolayı küçük bir parça üzerinde kırmızı renkli müdevver bir şekil görülmektedir. Söz konusu şeklin iç kısmı oksit sarı ile dış kısmı ise turkuaz renk ile renklendirilmiştir. Ayrıca bu uygulama keten malzeme üzerine yapılmıştır (Şekil 6), (Çizim 4).

Şekil 6. Mevlana Celeleddin-i Rûmî'nin mermer sandukası üzerinde yer alan 4 no'lu müzeyyen ahşap kapak.

Çizim 4. Mevlana Celeleddin-i Rûmî'nin mermer sandukası üzerinde yer alan 4 no'lu müzeyyen ahşap kapak.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç olarak; Mevlana Celeleddin-i Rûmî'nin mermer sandukası üzerindeki boşluğu kapatmak üzere konulmuş olan beş adet ahşap parçanın üç tanesi II. Bayezid devri üslubunu taşıyan müzeyyen ahşaplardır. Bir tanesinin üzerinde dairevi bir tasarım bulunurken son parçanın üzeri tamamen silinmiş vaziyettedir. Tanıtmaya çalıştığımız bu ahşap parçalar II. Bayezid devrinden günümüze ulaşmış özgün tasarımları ihtiva etmektedir. Geçmiş hakkında herhangi bilgi ve belgeye sahip olmadığımız bu müzeyyen ahşap parçaların nereden ve nasıl geldiği de bilinmemektedir. Ancak devrin tasarımlarını ifade etme açısından oldukça dikkat çekici bir özelliğe sahip olduğu açıktır.

Söz konusu müzeyyen ahşap parçalardan bir tanesi tamamen negatif tarzda uygulanmış sadece rûmî motiflerden, bir diğer parça rûmî ve hatâî motiflen, üçüncü parça ise daha detaylı olup rûmî, hatâî ve düğüm motiflerinden müteşekkil bir kompozisyona sahiptir. Dördüncü parçanın deseni çok deforme olmasından dolayı motifleri bulunmamaktadır. Yüzeyde dairevi bir motifin görüldüğü bu parça gerek tasarım, gerekse teknik yönden diğer üç parçadan farklı olup, ahşap üzerine yapıştırılmış keten malzeme üzerine uygulanmıştır. İfade etmek gerekir ki, tüm parçaların desenlerinde uygulanan tahrirlerin fırça kalitesi çok güzeldir.

Mermer sandukanın üzerine kapak olarak tanzim edilmiş olan bu parçalar bugüne değin pûşîdenin altında kalmasından dolayı orijinal şekliyle bozulmadan muhafaza edilmiştir. Bunun yanı sıra gözlerden de irak bir konumda olmuştur.

Pûşîdenin ve ahşap sandukaların kaldırılması ile ancak görülebilen bu ahşap müzeyyen parçaların çizimleri tarafımızdan yapılarak ilgili kişilerin istifadesine sunulması amaçlanmıştır.

KAYNAKÇA (REFERENCES)

- Bakırcı, N. (2007). Konya Mevlâna Dergâhı. İSTEM Dergisi, 10(5), 191–202.
- Baysal, A. F. (2020). Kubbe-i Hadrâ Kalemişi Tezyînâtı ve Onarımı. Palet Yayınları.
- Baysal, A. F., & Sayın, A. Z. (2019). Restorasyon Sonrası Kubbe-i Hadrâ Kalem İşleri Üzerine Bir Değerlendirme. İSTEM Dergisi, 33, 39–64. <https://doi.org/https://doi.org/10.31591/istem.550810>
- Efendi, R. (1999). Azerbaycan-Türkiye: Mimarlık, Ressamlık ve Sanatkârlık İlişkileri. Erdem, ERDEM 28. SAYI , 135-140.
- Karamağaralı, H. (1966). Mevlâna'nın Türbesi. Türk Etnografya Dergisi, 7(8), 38–42.
- Önge, Y. (1990). Konya Mevlânâ Dergâhında Yapılan Son Onarımlar Hakkında Bazı Düşünceler. VII. Vakıf Haftası Bildirileri (5-7 Aralık 1989), 319–328.
- Özönder, H. (1979). Mevlâna Külliyesi [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Atatürk Üniversitesi.
- Özönder, H. (1987). Mevlâna Türbe ve Külliyesinin Tamir ve İlaveler Kronolojisi. Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi, 2, 13–75.
- Sönmez, Z. (1995). Başlangıcından 16. Yüzyıla Kadar Anadolu Türk-İslam Mimarisinde Sanatçılar.
- Uzluk, Ş. (1943). Türk Mimarisinde Mevlâna Türbesi ve Onun Mimari Değeri. Konya Halkevi Kültür Dergisi- Mevlâna Özel Sayısı, 144–147.